

Олег ДЄГТЯР

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В ШВЕЦІЇ

Постановка проблеми. Соціальна орієнтація економіки в розвинених країнах має різний ступінь розвитку, а відмінності в державному регулюванні соціальних процесів визначаються особливостями національних моделей – шведської, німецької, японської, американської тощо.

У таких країнах як США, Канада, Німеччина, Франція, Австрія, Швеція функціонують соціально-орієнтовані економічні системи, де поєднуються ринкові і державні механізми регулювання соціальних процесів [1, с. 98].

Протягом останніх трьох десятиліть особливою популярністю серед лівоцентристського електорату Європейських країн користувалась “шведська модель”.

Згідно визначення російського вченого І. Грішина це модель “історичного еталону пропорції між ринком і державним втручанням найбільш вдало синтезувавшись в полюсі одного та іншого” [2, с. 77]. Висока економічна ефективність промисловості у Швеції і рівень добробуту ґрунтуються на розвиненому інноваційному секторі.

Так, працюють близько 500 тис. малих та середніх підприємств, на яких залучено третина всього працездатного населення. Шведська модель характеризується потужною соціальною політикою, спрямована на скорочення майнової нерівності за рахунок перерозподілу отриманого в результаті сплати платежів прибутку для забезпечення гідного життя низько дохідним верствам населення.

Це формує сприйнятливі умови для підтримання належної кваліфікації робітників та службовців як у матеріальній та нематеріальній галузях виробництва так і в невиробничих інтелектуальних сферах.

Порівняно із США частки витрат на перекваліфікацію працівників у Державному бюджеті вища від частки витрат на допомогу по безробіттю. Порівняно із Великобританією зайнятість населення підтримується більшою мірою завдяки перекваліфікації працівників, аніж шляхом збереження кількості робочих місць. Соціальна політика забезпечує високий рівень задоволення суспільних потреб через перерозподіл платежів, надання безкоштовних послуг або послуг за пільговими цінами [3].

Активна і масштабна соціальна політика Швеції позитивно відображається на темпах економічного зростання та суспільному добробуті.

Разом з тим є певні проблеми, зокрема:

- зниження конкурентоздатності на внутрішніх і зовнішніх ринках через високий рівень непрямого оподаткування;
- відчутний вплив капіталу;
- зниження рівня трудової активності населення через надвисоку соціальну захищеність.

У Швеції один із найвищих стандартів здоров'я населення, проте відсоток невиходів на роботу внаслідок хвороби є найбільшим у світі і постійно зростає [4, с. 86].

Отже, ця модель не є оптимальною, проте вона дозволяє збалансувати розвиток суспільства.

ДЄГТЯР**Олег Андрійович,**

кандидат наук з державного управління,
старший викладач
кафедри обліку і аудиту
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету,
м. Харків.

Анотація: у статті виокремлено основні проблеми соціальної політики Швеції, досліджено сучасний стан державного регулювання соціальних процесів та з'ясовано роль держави в цих процесах.

Ключові слова: соціальні процеси, державне регулювання, соціальна політика, соціально-орієнтована ринкова економіка, управлінські рішення, ринок праці, органи місцевого самоврядування.

УДК 35:316.01

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беручи до уваги актуальність дослідження та розробки відповідних рекомендаційних варіантів увагу вчених всього світу привертає оцінка досконалості цієї системи загалом та окремих її складових. Серед зарубіжних вчених проблемами функціонування соціально-орієнтованої ринкової економіки присвятили свої праці С. Брю, К. Макконелл, Д. Норт, Дж. Стигліц, В. Танці, Р. Штайнер та інші. В Росії, де ця проблема широко дискутується відомими є праці В. Антропова, Н. Антюшина, А. Волкова, К. Горохова, І. Грішина, А. Козлова, Н. Плевако.

Серед вітчизняних вчених плідно працюють О. Білорус, І. Булеєв, Я. Жаліло, Н. Деєв, В. Єрьоменко, О. Новікова, Е. Лібанова, С. Гріневська, Л. Шамілова та інші.

Метою статті є виокремлення основних проблем соціальної політики Швеції, дослідження сучасного стану державного регулювання соціальних процесів та з'ясування ролі держави в цих процесах.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасної соціальної держави почався трохи більш як сто років тому, коли багатьма європейськими країнами було створено системи страхування проти ризику втрати доходу. Суспільні зміни, пов'язані з появою права на державні соціальні пільги, слід розглядати в співвідношенні з іншими базовими структурними змінами в європейських країнах [5].

Особливо важливими аспектами процесу суспільних трансформацій у ХІХ сторіччі були:

- загострення соціальних потреб через прискорення зростання кількості населення, швидке розростання міст і капіталістична індустріалізація, політизація соціальних проблем у результаті демократизації виборчого права й мобілізація трудящих у рамках профспілкових течій і політичних партій;

- розвиток можливостей держави в процесі раціоналізації органів державного управління шляхом нової організації державних фінансів і створення службової статистики;

- наявність у держави великої кількості ресурсів у рамках прискорення економічного зростання.

Соціальна держава передбачає право всіх людей на базовий рівень добробуту [6].

У ряді розвинених країн світу помітні зміни відбуваються під впливом регулювання соціальних процесів.

Обов'язки держави у сфері забезпечення добробуту й соціальних прав громадян закріплені Конституцією Швеції 1974 року [7, с. 701]. Шведська модель соціальної політики вирізняється лібералізмом щодо таких питань сімейної політики, як незаконнонароджені діти, розлучення, гомосексуалізм, сексуальна просвіта. У Швеції також ліберально ставляться й неабияк підтримують самотніх матерів та їхніх дітей. Відносно толерантне ставлення й до спільного проживання без реєстрації шлюбу. Ця модель заохочує контроль над народжуваністю [8, с. 161].

Швеція – країна, яка вважається зразком «третього», або ж соціал-демократичного шляху, сучасного розвитку в Європі. Інші або розпались (Югославія), або значною мірою (особливо, коли йдеться про вільний ринок послуг і розвиток малого та середнього бізнесу) відійшли від соціалістичних постулатів (Норвегія, Данія, Фінляндія).

Сьогодні ця країна – одна з найрозвиненіших держав, де найкращі досягнення в сфері забезпечення громадян.

Деякі аналітики відзначають змішаний характер шведської економіки, яка поєднує ринкові відносини й державне регулювання.

Інша характерна риса післявоєнної Швеції – специфіка відносин між працею та капіталом на ринку праці.

У шведській політиці вочевидь переважають два чинники: повна зайнятість і вирівнювання прибутків. Активна політика на високорозвиненому ринку праці й винятково великий державний сектор (при цьому мається на увазі передусім сфера перерозподілу, а не державна власність) розглядаються як результати цієї політики. Це пояснюється тим, що з 1932 року понад півсторіччя (за винятком 1976–1982 рр.)

при владі перебуває Соціал-демократична партія Швеції. Протягом десятиріч із соціал-демократами тісно співпрацює Центральне об'єднання профспілок Швеції. Головною й незмінною метою економічної політики є повна зайнятість населення.

До специфічних чинників, притаманних саме Швеції, треба віднести незмінний із 1814 року зовнішньополітичний нейтралітет, неучасть в обох світових війнах, рекордне за тривалістю перебування при владі соціал-демократів, історичні традиції мирних засобів переходу до нових формацій, тривалі сприятливі й стабільні умови розвитку економіки. Цьому також сприяли угоди між керівництвом профспілок і підприємцями (Сальтшебаден, 1938 рік).

З середини 1970-х років через загострення конкурентної боротьби на зовнішніх ринках і глибоку економічну кризу становище країни помітно ускладнилося. Деякі галузі промисловості зазнали глибокої структурної кризи й підтримувалися державою. Але, попри сумні прогнози багатьох економістів, Швеція вийшла з кризи. З 1983 року триває економічне піднесення, яке засвідчило: шведська модель змогла пристосуватися до мінливих умов і підтвердила свою життєдіяльність.

У Швеції виокремлюють три основних напрямки розв'язання соціальних проблем:

- неухильне дотримання принципу рівності, тобто рівних можливостей добробуту для всіх членів суспільства;
- забезпечення соціальних гарантій усім верствам населення;
- повна зайнятість працездатного населення [9].

Основна перевага "шведської моделі" полягає в поєднанні розвиненої економіки з підвищенням добробуту населення, передусім із забезпеченням його повної зайнятості. Розв'язання цих проблем дало досить відчутні результати. У Швеції найвища у світі (після Японії) тривалість життя — 77 років. За рівнем сукупного власного споживання на душу населення Швеція посідає провідне місце в Європі й навіть у світі — після США і Канади.

У Швеції найвищий у світі рівень зайнятості працездатного населення (83—84 %). Рівень безробіття скоротився до 1—2 % працездатних. Безробітними вважаються особи, в яких перерва в роботі перевищує 5 днів [10]. Водночас за даними управління ринку праці, наявні десятки тисяч вільних робочих місць, що утворились через недостатній рівень кваліфікації тих, хто шукає роботу, або через незручне територіальне розташування.

У 80-х роках ХХ ст. у Швеції було розроблено концепцію "активної політики у сфері ринку праці", кінцевою метою якої була повна ліквідація безробіття і забезпечення системи заходів щодо створення нових робочих місць, їх облік у загальнонаціональному масштабі, перекваліфікація кадрів. Із загальної суми ресурсів, що спрямовуються на підвищення зайнятості населення, три чверті витрачається на активну політику на ринку праці і лише одна чверть — на виплату допомоги безробітним.

У цій країні завдяки широкоосяжній комп'ютеризації з єдиного банку даних можна отримати інформацію про вакансії та умови пропонованої роботи в масштабах усієї країни. Проте головне — це профорієнтація. З цією метою у країні створено 88 інститутів ринку праці, які з'ясовують можливості клієнтів, дають рекомендації, пропонують відповідні курси для підвищення кваліфікації.

Швеція має розгалужену систему соціального забезпечення, яка передбачає різні форми обслуговування і грошову допомогу (з урахуванням індексу цін) [11]. Одна з таких допомог — пенсія — має загальний характер і поділяється на три види: по старості; у зв'язку з втратою працездатності; сімейна (в разі втрати годувальника).

Основний вид пенсійного забезпечення — пенсія по старості. Вона може складатися з трьох частин: народної пенсії, загальної додаткової пенсії за вислугу років і додаткових доплат. Народна пенсія виплачується незалежно від трудової діяльності та стажу роботи.

Вона єдина для всіх і становить 90 % прожиткового мінімуму, що розраховується центральним статистичним управлінням на кожний місяць. Народна пенсія не опо-

дактовується, а якщо пенсіонер не має інших доходів, муніципальні органи влади повністю покривають його витрати на квартплату, забезпечують його безплатним проїздом на міському транспорті й пільговим на залізничному.

У шведському суспільстві діє розвинена система соціальної допомоги людям похилого віку, що розглядається як складова їхнього існування. Надається перевага будинкам (центрам), де пенсіонери отримують необхідну допомогу та належне обслуговування, що відповідають їхнім інтересам і дають змогу й надалі дотримуватися звичного способу життя. Існують будинки для людей, які досягли глибокої старості й потребують більш кваліфікованого обслуговування.

У Швеції досягнуто порівняно високого житлового стандарту. Майже все населення проживає у просторих квартирах або в окремих будинках з усіма зручностями. Близько 60 % усього житла є власністю громадян і компаній. Квартирна оплата становить приблизно 30 % реальних доходів сім'ї, а відтак більшість населення змушена звертатися за житловою допомогою [12].

Характеризуючи шведську систему соціального захисту можна виділити такі основні її принципи як:

- універсальність, система охоплює всі прошарки населення;
- принцип соціальної солідарності - всі громадяни рівним чином і незалежно від соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, вносячи співмірний своїм прибуткам внесок.

Важливим елементом у такій системі виступає держава, яка виконує функцію перерозподілу соціальних благ між різними за рівнем забезпечення категоріями населення.

Якщо брати до уваги лише прибуток у формі зарплатні (в середньому близько 2,5 тис. доларів у місяць), то 36% населення країни можна було б віднести до розряду бідних (найвищий показник у групі промислово розвинених країн світу).

Однак після перерозподілу сукупного суспільного доходу через систему податків і соціальних виплат (1/3 держбюджету йде на соціальні потреби) плюс соціальні статті видатків муніципальних бюджетів і виплати з пенсійних і інших страхових фондів, до категорії бідних потрапляє всього лиш 5,6% населення. Порівняні аналогічні показники для США складають відповідно 27% і 17% [11].

Така система для власного фінансування передбачає високий рівень оподаткування (в Швеції є одним із найвищих у світі). Проте це вповні компенсується високим ступенем соціальної захищеності населення, відсутністю значних контрастів між багатством і бідністю, і, відповідно, високою політичною й соціальною стабільністю.

У Швеції існують два типи органів місцевого самоврядування — муніципалітет на місцевому рівні та ландстинг — на регіональному рівні.

Повноважень місцевих рад регулюються спеціальними актами, до основних належать освіта, соціальне забезпечення, догляд за громадянами похилого віку та людьми з фізичними і психічними вадами, планування і будівництво, до окремих повноважень належить охорона навколишнього середовища та рятувальна служба. Ландстинг на регіональному рівні наділений такими повноваженнями: охорона здоров'я, лікувальні установи та державні стоматологічні поліклініки.

Надання соціальної допомоги, відповідно до закону про соціальне забезпечення, який визначає види допомоги, всім, хто її потребує, - обов'язок місцевих рад. Муніципальні програми соціального захисту окремих громадян чи родин покликані підтримати незахищені групи.

Програми складаються з профілактичних заходів та цільової дослідницько-виховної роботи з дітьми, молоддю та особами групи ризику; соціальної допомоги (матеріальної підтримки); допомоги у вигляді консультацій з питань сім'ї та заходів по встановленню батьківства.

До обов'язку місцевих рад належить створення для людей з обмеженими функціональними можливостями належних умов для нормального життя, що передбачає відповідне працевлаштування та забезпечення їх житлом, пристосованим до осо-

бливих потреб. Відповідно до закону «Про допомогу та забезпечення громадян з функціональними відхиленнями» від 1994 р., особи з розумовими вадами та деякі категорії психічно хворих мають право на особистого помічника та допомогу з боку контактної особи [8].

Важливим обов'язком місцевих рад є догляд за людьми похилого віку, який має на меті створити умови літнім людям для забезпеченого життя, враховуючи при цьому їхні бажання та право на приватне життя.

Реалізується даний обов'язок шляхом організації допомоги вдома, центрів для дорослих та інші соціальних служб для людей похилого віку, а також різних форм будинків для осіб похилого віку. В обов'язок забезпечення літніх людей удома, центрах для дорослих та будинках для літніх входить надання належного медичного обслуговування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновки, що вивчення найсуттєвіших особливостей політики регулювання соціальних процесів у країнах з високим рівнем життя сприятиме нагромадженню в країнах, що розвиваються досвіду щодо розв'язання найболючіших проблем економічного та соціального розвитку.

Досвід Швеції цікавий в тому відношенні, що в соціально-економічній практиці загальні закономірності розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки, властиві і іншим країнам постіндустріального суспільства, виявилися найяскравіше.

Вивчення закономірностей і особливостей становлення соціальної роботи і соціальної політики Швеції, вичленення рушійних чинників формування ефективної моделі і механізмів державного регулювання інтересів різних суспільних груп і верств населення, при їх умілій адаптації до українських умов, можуть сприяти створенню збалансованої соціальної політики в Україні.

Література:

1. Антропов В. Модели социальной защиты в странах ЕС / В. Антропов // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. - № 11. – с. 70-71.
2. Гришин И. Шведская модель общественного развития: дихотомия рынок – политика / И. Гришин // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №10. – С. 76-78.
3. Климко Н.Г. Основы економічної теорії (політико-економічний аспект) / Н.Г. Климко, В.Н. Нестеренко. – К.: Вища школа. – Знання. – 1997. – 571 с.
4. Антюшина Н.М. Скандинавский вариант социального государства / Н.М. Антюшина // Социальное государство: концепция и сущность. – ДИЕ РАН № 138. – М.: ОГНИ, 2004. – С. 81– 88.
5. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання. Монографія / О.Ф. Новікова, С.М. Гріневська, Л.Л. Шамілова / НАН України Інститут економіки промисловості – Донецьк. – 2009. – 220 с.
6. Волков А.М. Швеция: социально-экономическая модель / А.М. Волков: Справочник. – М.: Мысль, 1991. – 188 с.
7. Конституции государств Европейского Союза. – М.: Норма, 1997. – 802 с.
8. Горохова К.Г. «Государство благосостояния»: шведская модель / К.Г. Горохова. – М.: Знание, 2009. – 184 с.
9. Козлов А.А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы / А.А. Козлов: Сб. науч. очерков. – М.: Флинта, 1998. – 224 с.
10. Плевако Н.С. О шведском «государстве благосостояния» / Н.С. Плевако // Социальное государство: концепция и сущность. – ДИЕ РАН № 138. – М.: ОГНИ, 2004. – С. 128–134.
11. Подгорний С. Проблеми соціальних держав / С. Подгорний // Нова політика. – 2001. – № 2. – С. 15 – 16.
12. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики: Навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О.М. Палій. – К.: МАУП, 2002. – 200 с. – Бібліогр.: с. 187 – 194.